

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра правоохоронної діяльності та спеціальних
юридичних дисциплін

08-01-11М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з освітньої компоненти «Теорія держави і права» для
здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за
освітньо-професійною програмою «Право»
спеціальності Д8 «Право»
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Протокол № 4 від 20.12.2025 р.

Рівне – 2026

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з освітньої компоненти «Теорія держави і права» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Право» спеціальності Д8 «Право» галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право» денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Сахнюк В. В. Рівне : НУВГП, 2026. 36 с.

Укладач: *Сахнюк Віта Володимирівна*, доктор філософії з права, доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Відповідальна за випуск: *Гришко Вікторія Іванівна*, к.пед.н., доцентка кафедри правоохоронної діяльності та спеціальних юридичних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності Д8 Право

Міщук І. В.

Попереднє видання: 08-04-01М
<https://ep3.nuwm.edu.ua/31003/>

© В. В. Сахнюк, 2026
© НУВГП, 2026

Зміст

Передмова	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА	4
1.1. Опис освітньої компоненти	4
1.2. Тематика практичних занять	6
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики.....	7
1.4. Критерії та шкала оцінювання	7
2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	8
3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	28
4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	29
5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	31

Передмова **Шановні студенти!**

Освітня компонента «Теорія держави і права» є фундаментальною навчальною дисципліною, яка формує у здобувачів освіти загальні теоретичні знання, які необхідні для вивчення галузевих юридичних наук, а також є необхідними для здобуття практичних навичок.

Вивчення теорії держави і права важливе, оскільки базові знання з цієї дисципліни дозволяють аналізувати державно-правову дійсність, особливості державно-правової організації суспільства, відображають особливості державно-правових явищ, організаційні та функціональні особливості держави та права тощо. Цей курс є базовим у системі інших навчальних дисциплін і тому викладається для студентів 1-ого курсу.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1. Опис освітньої компоненти

Мета освітньої компоненти «Теорія держави і права» формування у майбутніх фахівців системи правових знань, професійної правничої правосвідомості та культури, системи правових понять та основних концепцій у сфері державно-правової дійсності.

Завдання освітньої компоненти полягає у одержанні здобувачами вищої освіти знань про юридичні концепції та теоретичні положення щодо державно-правової дійсності, зрозуміти цінність права, його призначення, вивчити основні поняття, принципи права, ознайомитися з різними правовими системами.

Компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини .

СК10. Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу

правових явищ.

СК17. Здатність аналізувати правові процеси і явища в історичному контексті.

Програмні результати навчання (ПРН). Результати навчання (РН)

РН3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН7. Складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

РН13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

РН18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН21. Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

1.2. Тематика практичних занять

№	Назва теми	К-сть годин лекцій	К-сть годин практ
Модуль 1			
1.	<i>Тема 1.</i> Теорія держави і права в системі юридичних наук. Методологія теорії держави і права	2	2
2.	<i>Тема 2.</i> Передумови виникнення держави. Загальне вчення про державу	2	2
3.	<i>Тема 3.</i> Форми держави. Державна влада та механізм держави.	2	2

4.	<i>Тема 4.</i> Демократична, соціальна правова держава. Громадянське суспільство і держава.	2	2
5.	<i>Тема 5.</i> Поняття, сутність та цінність права	2	2
6.	<i>Тема 6.</i> Система права та система законодавства	2	2
7.	<i>Тема 7.</i> Форми права	4	2
8.	<i>Тема 8.</i> Правотворчість, правореалізація та застосування норм права	2	2
9.	<i>Тема 9.</i> Правові відносини та правова поведінка. Юридична відповідальність.	2	2
10.	<i>Тема 10.</i> Правові системи сучасності	2	2
	Всього	22	20

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань здобувачів освіти з освітньої компоненти проводиться у формах:

- усного опитування на практичних заняттях;
- письмова відповідь (студент виконує завдання або пише відповіді на питання письмово);
- оцінка виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з освітньої компоненти «Теорія держави і права» є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених силябусом освітньої компоненти;

- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом освітньої компоненти, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;

- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;

- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);

- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних занять;

- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 100 балів.

Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань;
- аналіз та складання правових документів;
- дискусія, робота в малих групах.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження здобувача освіти не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру ;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ

Тема 1. Теорія держави і права в системі юридичних наук. Методологія теорії держави і права

1. Поняття та складові юриспруденції.
2. Наука та юридична наука. Система юридичних наук.
3. Місце теорії держави і права в системі юридичних наук. Поняття та ознаки теорії держави і права.
4. Об'єкт та предмет теорії держави і права.
5. Функції теорії держави і права.
6. Історія виникнення та становлення теорії держави і права як науки.
7. Методологія теорії держави і права.
8. Поняттєво-категоріальний апарат юриспруденції.
9. Основні напрями розвитку науки теорії держави і права на сучасному етапі.

Запитання до теми:

1. *Що ви розумієте під поняттям юриспруденція?*
2. *Наведіть приклад доктринальної юриспруденції.*
3. *Яке місце юридичної освіти в юриспруденції?*
4. *Наведіть приклади галузевих юридичних наук.*
5. *Яке місце теорії держави і права в системі юридичних наук?*
6. *У чому полягає різниця між об'єктом і предметом теорії держави і права?*
7. *Які функції теорії держави і права вам відомі?*
8. *Що включає в себе гносеологічна функція?*
9. *На основі яких дисциплін та наук виникла теорія держави і права?*
11. *Які елементи методології теорії держави і права вам відомі?*
12. *Охарактеризуйте матеріалістичний підхід до пізнання.*
13. *Що таке концепція?*
14. *Які методи пізнання входять до філософських?*
16. *Назвіть міждисциплінарні методи пізнання.*

17. Які основні напрями розвитку науки теорії держави і права в сучасному світі?

18. Які відмінності існують між юридичною наукою та іншими науками?

Практичні завдання:

Завдання 1

Складіть схему під назвою «Система юридичних наук».

Завдання 2

Заповніть таблицю

<i>Конкретно-наукові методи пізнання</i>	
Назва методу	Характеристика методу
Формально-юридичний	
Порівняльно-правовий	
Юридична компоративістика	

Завдання 3

Ознайомитися зі статтею за посиланням:

Калюжний Р. А., Шапенко Л. О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2016. № 3. С. 32-39.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_3_7

Дайте відповіді на запитання:

1. Який підхід матеріалістичний чи ідеалістичний використано авторами?
2. Які принципи пізнання застосовано?
3. На які концепції посилаються автори статті?
4. Які методи наукового пізнання ними використані?

Завдання 4

Написати декілька речень як відповідь на запитання:
«Чому теорію держави і права називають «абеткою» юридичної науки?»

Основна література: 1, 9, 10, 11, 12, 13, 14. **Допоміжна література:** 1, 12, 13, 28, 30, 34.

Тема 2. Передумови виникнення держави. Загальне вчення про державу

1. Основні закономірності виникнення держави.
2. Особливості організації влади в первісному суспільстві. Чифдом.
3. Основні теорії походження держави. Нетрадиційні теорії походження держави.
4. Історичні типи держав.
5. Поняття та ознаки держави. Суверенітет держави.
6. Функції держави. Форми здійснення функцій держави.
7. Сучасна держава: основні властивості. Трансформація функцій сучасної держави в умовах воєнного стану.

Запитання до теми:

1. Які чинники сприяли виникненню держави? Які з них відіграли найбільшу роль на ваш погляд?
2. Які особливості організації влади в первісному суспільстві і що таке чифдом?
3. Охарактеризуйте східний шлях формування держави.
4. Які відмінності західного та східного шляхів формування держави?
5. Хто створив теорію географічного детермінізму щодо виникнення держави?
6. Охарактеризуйте теорію насильства виникнення держави.
7. Які види цивілізацій вам відомі?
8. Що таке формаційний підхід до типології держав?
9. Хто вперше ввів термін «держава»?
10. Які обов'язкові ознаки держави?

11. Чим відрізняється суверенітет народу та суверенітет нації?
12. Назвіть зовнішні функції держави.
13. Охарактеризуйте правозахисну функцію держави.
14. Яка теорія походження держави здається вам найбільш правдоподібною?
15. Що таке квазітериторія?
16. Які основні властивості характеризують сучасну державу?
17. Як трансформуються функції держави в умовах воєнного стану?
18. Які нетрадиційні теорії походження держави заслуговують на увагу, і які їх основні положення?

Практичні завдання:

Завдання 1

Заповніть таблицю

Теорія походження держави	Представники	Суть теорії

Завдання 2

Підготувати письмово відповідь за одним з питань:

1. «Держава – це суспільна єдність чи класове панування, природна необхідність чи штучне утворення?»
2. Нетрадиційні теорії походження держави.
3. Чи можливе, на Вашу думку, існування людського суспільства без держави в майбутньому?

Завдання 3

Складіть сему «Класифікація функцій держави».

Завдання 4

Складіть таблицю, в якій порівняйте різні історичні типи держав (рабовласницька, феодальна, буржуазна, соціалістична)

за наступними критеріями: основні ознаки держави; соціальна структура суспільства; спосіб організації влади; форма державного устрою.

Основна література: 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. **Допоміжна література:** 10, 12, 19, 23, 34.

Тема 3. Форми держави. Державна влада та механізм держави

1. Поняття та значення форми держави.
2. Форми державного правління: поняття і види.
3. Форми державно-територіального устрою: поняття і види.
4. Форми державного режиму: поняття та види.
5. Влада як соціальний інститут. Поняття державної влади та її властивості.
6. Поділ влади в державі на законодавчу, виконавчу та судову.
7. Механізм держави: поняття, ознаки та структура. Реалізація теорії поділу влади в сучасних державах.
8. Поняття системи «стримувань і противаг».
9. Держава і місцеве самоврядування.

Запитання до теми:

1. *Які елементи включає в себе поняття «форми держави»?*
2. *Які ознаки монархії?*
3. *Яка форма правління закріплена в Конституції України?*
4. *Які основні форми державно-територіального устрою і чим вони відрізняються між собою?*
5. *Назвіть ознаки тоталітарного режиму?*
6. *Які існують види республіки?*
7. *Які ознаки унітарної держави?*
8. *Назвіть приклади федерацій.*
9. *Що таке автономія?*

10. Які ознаки влади як соціального інституту вам відомі?
11. З якою метою формується механізм держави?
12. Назвіть авторів теорії поділу влади та визначте її основні положення.
13. Яка структура механізму держави?
14. Назвіть основні характеристики законодавчої влади.
15. В яких країнах інститут глави держави представлений колегіальним органом?
16. Що таке державний апарат?
17. Які основні властивості державної влади?
18. Яку роль відіграє система "стримувань і противаг" у державному механізмі?
19. Що таке механізм держави? Які його основні елементи?

Практичні завдання:

Завдання 1

Створіть схему, що ілюструє різні форми державного правління (монархія, республіка) і підтипи кожної з них. Укажіть ключові ознаки, за якими можна відрізнити ці форми.

Завдання 2

Напишіть есе, в якому проаналізуйте, як працює система «стримувань і противаг» у сучасних демократіях. Оцініть її ефективність на прикладі конкретних держав і запропонуйте можливі вдосконалення цього механізму.

Завдання 3

Охарактеризувати форму держави Україна (форму державного правління, форму державно-територіального устрою, форму державного режиму) використовуючи текст Конституції України.

Основна література: 1, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14.
Допоміжна література: 5, 10, 11, 12, 18, 19, 22, 23, 33, 34, 38.

**Тема 4. Демократична, соціальна правова держава.
Громадянське суспільство і держава**

1. Громадянське суспільство: історія становлення, поняття та структура.
2. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
3. Громадянське суспільство в умовах війни.
4. Демократія: поняття, принципи і форми.
5. Співвідношення держави і права.
6. Правова держава: ідея, основні характеристики.
7. Основні характеристики соціальної держави.
8. Держава та людина. Права людини: поняття, види, покоління прав людини.

Запитання до теми:

1. *Що таке громадянське суспільство і які його основні елементи?*
2. *Як відбувалося історичне становлення громадянського суспільства?*
3. *Які основні форми співпраці громадянського суспільства і держави?*
4. *Як війна впливає на функціонування громадянського суспільства?*
5. *Яке співвідношення між демократією і правовою державою?*
6. *Що таке демократія і які основні принципи демократії?*
7. *У чому полягає ідея правової держави і які її ключові характеристики?*
8. *Які особливості соціальної держави і як вона реалізує свої функції?*
9. *Що таке обов'язки і які обов'язки людини і громадянина Вам відомі?*
10. *В яких міжнародних документах закріплені основні права людини?*
11. *Де вперше були закріплені на міжнародному рівні основні права людини?*

12. Які покоління прав людини існують і які їх основні характеристики?

Практичні завдання:

Завдання 1

Проаналізувати I, II, III розділи Конституції України і визначити, які ознаки правової держави відбито в її статтях.

Завдання 2

Створіть схему, що показує, як громадянське суспільство взаємодіє з державою, включаючи основні механізми впливу (через громадські організації, ЗМІ, виборчий процес).

Завдання 3

Які чинники сприяють становленню громадянського суспільства в Україні? Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства? Чого бракує громадянському суспільству в Україні?

Завдання 4

Назва покоління	Основні юридичні документи, що закріплюють права людини	Види прав людини
Перше покоління		
Друге покоління		
Третє покоління		
Четверте покоління		

Завдання 5

Права людини в умовах воєнного стану. Напишіть есе на тему прав людини під час воєнного стану. Проаналізуйте, як змінюється захист прав людини в таких умовах і як держава забезпечує їх дотримання, опираючись на приклади з сучасних подій.

Основна література: 1, 2, 3, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14.
Допоміжна література: 3, 4, 5, 6, 7, 14, 23, 24, 27, 34.

МОДУЛЬ 2. ЗАГАЇНЕ ВЧЕННЯ ПРО ПРАВО

Тема 5. Поняття, сутність та цінність права

1. Основні теорії походження права
2. Соціальне регулювання у первісному суспільстві.

Мононорма.

3. Типи праворозуміння
4. Сутність, функції та цінність права.
5. Об'єктивне і суб'єктивне право.
6. Принципи права.
7. Право позитивне та природне.
8. Право в системі соціального регулювання.

Запитання до теми:

1. *Що таке праворозуміння?*
2. *Які основні положення природно-правової теорії права?*
3. *Хто створив психологічну теорію виникнення права?*
4. *Які типи праворозуміння ви знаєте?*
5. *Чим зумовлено походження різних концепцій праворозуміння?*
6. *Визначте переваги та недоліки кожної з концепцій праворозуміння.*
7. *Що таке мононорма?*
8. *Чим зумовлена багатозначність поняття «право»? Чи може існувати держава без юридичних норм?*
9. *Дайте визначення права та охарактеризуйте його ознаки.*
10. *Розкрийте соціальну сутність та призначення права.*
11. *У чому, на вашу думку, полягає цінність права?*
12. *Дайте визначення права в об'єктивному та суб'єктивному розумінні.*

13. В чому полягає охоронна функція права?
14. Що розуміють під принципами права?
15. Назвіть галузеві принципи права.

Завдання до теми:

Завдання 1

Заповніть таблицю:

Концепція праворозуміння	Представники	Зміст концепції

Завдання 2

Заповніть таблицю

Група принципів права	Суть

Завдання 3

Ознайомтеся з розділами I і II Конституції України та випишіть принципи права, які там закріплені.

Завдання 4. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте, чому право є важливою цінністю для сучасного суспільства. У своїй роботі розгляньте функції права, його регулятивну та захисну роль, а також взаємодію права з іншими соціальними інститутами.

Основна література: 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. **Допоміжна література:** 12, 13, 23, 34.

Тема 6. Система права та система законодавства

1. Поняття, ознаки та структурні елементи системи права.
2. Галузь права: поняття, критерії розмежування. Характеристика основних галузей права.
3. Публічне і приватне право.
4. Матеріальне і процесуальне право.
5. Інститут права.

6. Норма права: поняття, ознаки, класифікація.
7. Структура норми права: гіпотеза, диспозиція, санкція.
8. Система законодавства: поняття, основні риси та структура.

Запитання до теми:

1. *Як ви розумієте таку ознаку системи права як органічна цілісність?*
2. *За якими основними та додатковими критеріями відбувається розмежування галузей права?*
3. *Які ознаки характерні для інститутів права?*
4. *За якими критеріями класифікують галузі права?*
5. *Наведіть приклад публічних галузей права.*
6. *Наведіть приклади процесуальних галузей права.*
7. *Наведіть приклади міжгалузевих інститутів права.*
8. *Як співвідносяться поняття «система права» та «правова система»?*
9. *Наведіть приклад норми-презумпції.*
10. *Наведіть приклад норми-принципу.*
11. *Яка структура норми права? Охарактеризуйте кожен елемент.*
12. *Як співвідносяться між собою норми права та соціальні норми?*
13. *Які види норм права виділяють залежно від основних методів правового регулювання?*
14. *Що таке система законодавства і в чому полягає її структура та основні риси?*
15. *Як співвідносяться система права та система законодавства?*

Завдання до теми:

Завдання 1

Заповніть таблицю:

Назва методу	Його характеристика

Завдання 2

Складіть таблицю, в якій порівняйте публічне і приватне право за такими критеріями: сфера регулювання, основні принципи, приклади правових галузей, значення для правової системи.

Завдання 3

Проаналізуйте норму, визначте її структурні елементи та охарактеризуйте їх:

1. Стаття 128 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження -

карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Стаття 187. Розбій

1. Напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (розбій), -

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

3. Стаття 189. Вимагання

1. Вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання), - караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

4. Стаття 148. Підміна дитини

Підміна чужої дитини, вчинена з корисливих або інших особистих мотивів, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк

Основна література: 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. **Допоміжна література:** 12, 13, 16, 23, 25.

Тема 7. Форми права

1. Джерело права та форма права: співвідношення понять.
2. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки.
3. Дія нормативно-правових актів в часі, просторі та за колом осіб.
4. Система законодавства та її співвідношення з системою права.
5. Право та закон: співвідношення понять.
6. Систематизація нормативно-правових актів (законодавства): поняття, принципи, форми.
7. Правовий звичай.
8. Правовий прецедент.
9. Нормативний договір.
10. Релігійний текст та юридична доктрина як форми права.

Запитання до теми:

1. *Що таке джерело права і як це поняття співвідноситься з формою права?*
2. *Які ознаки характеризують нормативно-правовий акт?*
3. *Як діють нормативно-правові акти у часі, просторі та за колом осіб?*
4. *Чим відрізняється система права від системи законодавства?*
5. *У чому полягає співвідношення між правом і законом?*
6. *Що таке систематизація нормативно-правових актів і які її основні форми?*

7. Які особливості правового звичаю як джерела права?
8. Що таке правовий прецедент і як він застосовується в правових системах?
9. Як нормативний договір може виконувати функцію джерела права?
10. Яке місце релігійних текстів та юридичних доктрин у системі джерел права?
11. Які види актів видає Верховна Рада України?
12. Які акти Президента України та Кабінету Міністрів України вам відомі?
13. Яка класифікація нормативно-правових актів за юридичною силою?

Завдання до теми:

Завдання 1

Проаналізуйте різні форми права та порівняйте їх за певними критеріями:

Критерій порівняння	Правовий звичай	Правовий прецедент	Нормативно-правовий акт	Нормативний договір
Ступінь визначеності				
Спосіб закріплення та джерело виникнення				
Чи використовується в Україні				

Завдання 2

Дати аргументовану відповідь на запитання «Чи є судовий прецедент джерелом права в Україні?». Зверніть увагу на статті 9, 55 Конституції України та Закон України «Про

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Завдання 3

Здійсніть розподіл нормативно-правових актів на групи:

1) конституційні закони; 2) звичайні закони; 3) підзаконні нормативно-правові акти.

а) Закон України «Про громадянство»;

б) Закон України «Про безоплатну правову допомогу в Україні»

в) Конституція України;

г) Цивільний кодекс України;

г) Указ Президента України «Про порядок утворення фінансово-промислових груп»;

д) наказ Міністерства фінансів України «Про порядок ведення бухгалтерського обліку».

Завдання 4

Підготуйте таблицю, в якій детально розкрийте принципи дії нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб. Наведіть приклади для кожного випадку.

Основна література: 1, 2, 4, 5, 8, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14.

Допоміжна література: 12, 13, 21, 23, 29, 32, 35.

Тема 8. Правотворчість, правореалізація та застосування норм права

1. Правотворчість: поняття, ознаки, функції, принципи.

2. Глумачення правових норм: поняття та види.

3. Реалізація права: поняття, ознаки, форми.

4. Правозастосування: поняття, ознаки, функції.

5. Прогалини та правові колізії.

Запитання до теми:

1. *Що таке правотворчість і які її основні ознаки?*

2. *Які функції виконує правотворчість у правовій системі держави?*

3. *Які принципи лежать в основі правотворчості?*
4. *Що означає тлумачення правових норм? Які існують види тлумачення?*
5. *Які функції виконує офіційне тлумачення правових норм?*
6. *У чому полягає сутність реалізації права і які її основні ознаки?*
7. *Які форми реалізації права виокремлюють у правознавстві?*
8. *Що таке правозастосування і які його основні ознаки?*
9. *Які функції виконує правозастосування в механізмі правового регулювання?*
10. *Які існують основні способи усунення прогалин та подолання правових колізій?*
11. *Що таке аналогія права та аналогія закону?*
12. *Що таке юридична колізія?*
13. *Які види юридичних колізій існують?*
14. *Навести приклади реалізації норм права через праввідносини.*

Завдання до теми:

Завдання 1

Заповніть таблицю

Вид тлумачення	Характеристика

Завдання 2

1. Проаналізуйте конкретний нормативний акт і визначте, які принципи правотворчості в ньому відображені.

2. Наведіть приклади різних видів тлумачення правових норм на основі законодавства.

3. Визначте та поясніть форми реалізації конкретної правової норми в практичній діяльності.

Завдання 3

Ознайомтеся зі статтею 67 Кримінального кодексу України. Які види тлумачення необхідно застосовувати щодо цієї статті?

Завдання 4

Складіть таблицю видів тлумачення правових норм, включивши в неї такі стовпці: вид тлумачення, суб'єкти, методи, приклади. Додайте короткий аналіз переваг та недоліків кожного виду тлумачення.

Завдання 5

Складіть порівняльну таблицю «Прогалини в праві / Правові колізії», де вкажіть визначення, основні ознаки, приклади та способи вирішення для кожного явища.

Основна література: 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. *Допоміжна література:* 8, 12, 23, 26.

Тема 9. Правові відносини та правова поведінка.

Юридична відповідальність.

1. Правові відносини: поняття, ознаки, види.
2. Структура правовідносин.
3. Юридичні факти. Види юридичних фактів за правовими наслідками: правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі.
4. Правомірна поведінка.
5. Правопорушення: ознаки і види. Склад правопорушення.
6. Юридична відповідальність в системі соціальної відповідальності.
7. Види юридичної відповідальності.
8. Правосвідомість і правова культура.
9. Законність і правопорядок.

Запитання до теми:

1. *Що таке правові відносини і які їхні основні ознаки?*
2. *Які існують види правових відносин? Наведіть приклади.*
3. *Які елементи входять до структури правових відносин?*
4. *Що таке юридичні факти і які їх основні види?*
5. *Як класифікуються юридичні факти за правовими наслідками? Наведіть приклади правостворюючих, правозмінюючих і правоприпиняючих фактів.*
6. *У чому полягає правомірна поведінка? Які її ознаки?*
7. *Що таке правопорушення? Які ознаки правопорушення?*
8. *Які види правопорушень існують і чим вони відрізняються?*
9. *Що включає в себе склад правопорушення? Назвіть його основні елементи.*
10. *Як юридична відповідальність вписується в систему соціальної відповідальності?*
11. *Які існують види юридичної відповідальності? Наведіть приклади.*
12. *Яка роль правосвідомості та правової культури у підтримці правопорядку?*
13. *Що таке законність і як вона пов'язана з правопорядком?*
14. *У чому полягають основні принципи законності?*

Завдання до теми:

Завдання 1

Складіть схему структури правових відносин

Завдання 2

Дати письмову відповідь на питання «Чим зловживання правом відрізняється від об'єктивно протиправної поведінки?»

Завдання 3

Охарактеризувати склад кримінального правопорушення, передбаченого у статті 286 Кримінального кодексу України.

Завдання 4

Складіть порівняльну таблицю видів юридичної відповідальності, застосувавши такі порівняльні критерії як: суб'єкти, підстави, санкції та органи, які здійснюють відповідальність.

Основна література: 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14.
Допоміжна література: 2, 9, 17, 20, 23, 40.

Тема 10. Правові системи сучасності

1. Національна правова система.
2. Типологія права та національних правових систем. Прецедентний тип правових систем.
3. Нормативно-актний тип правових систем.
4. Звичаєво-традиційний тип правових систем.
5. Правова система України.
6. Міжнародна правова система.
7. Процеси глобалізації, їх вплив на розвиток правових систем сучасності.
8. Основні тенденції розвитку та взаємовпливу правових систем.

Запитання до теми:

1. *Що таке національна правова система і які її основні елементи?*
2. *Які існують типи національних правових систем і за якими критеріями вони класифікуються?*
3. *У чому полягає суть прецедентного типу правової системи? Які країни його використовують?*
4. *Що таке нормативно-актний тип правової системи? Наведіть приклади країн з такою системою.*
5. *Які основні характеристики звичаєво-традиційного типу правової системи? В яких країнах цей тип є домінуючим?*

6. Які особливості правової системи України? До якого типу правових систем її можна віднести?

7. Що таке міжнародна правова система і як вона функціонує?

8. Як процеси глобалізації впливають на розвиток національних правових систем?

9. Які існують основні тенденції у взаємовпливі національних правових систем?

10. Як зміни в міжнародній правовій системі відображаються на національних правових системах?

Завдання до теми:

Завдання 1

Складіть порівняльну таблицю прецедентного, нормативно-актного та звичаєво-традиційного типів правових систем, включивши в неї такі параметри: назва, особливості, приклади держав.

Завдання 2

Проаналізуйте взаємовплив правових систем різних країн на прикладі конкретних юридичних процесів або законодавчих реформ.

Основна література: 1, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14. **Допоміжна література:** 12, 13, 23, 31.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Самостійна робота сприяє кращому засвоєнню здобувачами освіти матеріалу з освітньої компоненти «Міжнародний захист прав людини» та формуванню у них навичок та вмій одержувати додаткові знання.

Формами самостійної роботи є:

- доопрацювання матеріалів лекцій та опрацювання літератури, що пропонується до вивчення по темах навчальної дисципліни;

- підготовка до практичних (семінарських) занять, виконання завдань по темах практичних занять;
- підготовка письмових відповідей на питання для самопідготовки;
- робота в інформаційних мережах;
- самостійне вивчення та складання конспектів по темах, що виносяться на самостійне вивчення.

Результативність самостійної роботи виявляється під час заслуховування та обговорення доповідей, поточного модульного контролю знань, перевірки письмових відповідей та підсумкового оцінювання успішності здобувачів освіти у сесію.

4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Оберіть одну з 35 запропонованих дискусійних тем з освітньої компоненти «Теорія держави і права» і напишіть есе на обрану тему, в якому сформуєте власну позицію розвиваючи навички критичного мислення та аргументованого викладення думок. Обсяг есе повинен складати приблизно 3-4 сторінки формату А4 з інтервалом 1,5 та шрифтом Times New Roman, 14 pt. Структура есе: 1. Вступ: Коротке введення у проблему, її актуальність та постановка дискусійного питання. 2. Основна частина: Аргументоване викладення власної позиції з використанням наукових джерел. Оцінка альтернативні точки зору. 3. Висновки: Підсумкові думки щодо вирішення обговорюваного питання, вказівка на можливі перспективи подальшого дослідження теми. Есе повинно базуватися на аналізі наукової літератури. Використовуйте не менше 5 наукових статей або монографій. Всі джерела, на які ви посилаєтесь, повинні бути належним чином оформлені відповідно до стандартів академічного цитування (наприклад, ДСТУ, АРА тощо). Робота має бути написана власноруч, бути унікальною та не містити плагіату. Зокрема, заборонено використання готових текстів із джерел в інтернеті. У процесі виконання цього завдання категорично забороняється використовувати системи штучного інтелекту.

Перелік тем для есе:

1. Чи можна вважати теорію держави і права універсальною наукою для всіх правових систем світу?
2. Яке значення має методологія в юридичній науці?
3. Чи актуальні сьогодні класичні теорії походження держави?
4. Як сучасні нетрадиційні теорії походження держави кидають виклик традиційним підходам?
5. Чи можна говорити про нові форми держави у постіндустріальному світі?
6. Як ідеї суверенітету змінюються під впливом глобальних міжнародних організацій?
7. Чи забезпечує сучасна модель поділу влади справжню демократію?
8. Чи повинна система «стримувань і противаг» еволюціонувати у відповідь на виклики сучасного світу?
9. Які перспективи розвитку унітарних держав в умовах глобалізації?
10. Чи справді федеративна форма держави є найефективнішою для багатонаціональних держав?
11. Як цифровізація впливає на функціонування механізму держави та здійснення влади?
12. Чи можуть держави з авторитарними елементами називатися демократичними?
13. Чи здатна сучасна правова держава ефективно захищати права людини під час воєнного стану?
14. Чи є співвідношення громадянського суспільства і держави гармонійним в умовах сучасного світу?
15. Чи може держава виконувати функції соціальної держави без обмеження економічної свободи?
16. Як війна змінює характер правової держави та громадянського суспільства?
17. Чи є природне право універсальним поняттям для всіх правових систем?
18. Яке місце в сучасному правовому світі займає позитивне право порівняно з природним?
19. Чи може право бути незалежним від соціальних і політичних умов суспільства?

20. Чи має сучасне право функцію захисту індивідуальних свобод або більше служить інструментом контролю?

21. Чи повинна юридична наука розглядати право як моральну категорію?

22. Чи повинна система права бути повністю незалежною від політичних інститутів?

23. Як зміна системи права впливає на розвиток держави?

24. Чи є структурна єдність системи права необхідною умовою для ефективного правозастосування?

25. Чи може публічне та приватне право мати спільні риси, враховуючи їхні суттєві відмінності?

26. Як розвиток правових систем змінює поняття та роль норм права?

27. Чи повинні традиційні джерела права (наприклад, правові звичаї) зберігати своє значення в сучасних правових системах?

28. Чи є прецедентна система права більш гнучкою, ніж нормативно-актна?

29. Чи повинні міжнародні договори бути головним джерелом права в умовах глобалізації?

30. Чи можна вважати релігійний текст об'єктивною формою права в сучасному світі?

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарєв В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків : ХНУВС, 2021. 108 с.

2. Загальна декларація прав людини: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права : підручник, практикум, тести / 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 584 с.

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

9. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ : Алерта, 2024. 452 с.

10. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / 4-те вид., допов. і перероб. Київ : Алтера; ЦУЛ, 2014. 544 с.

11. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

12. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

13. Теорія держави та права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.

14. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посібн. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

Допоміжна література:

1. Абросімов Є., Скалозуб Н. Проблеми праворозуміння в умовах євроінтеграції. *Митна справа*. 2015. № 2 (22). С. 244–249.

2. Басай О. В. Поняття юридичних фактів: теоретичний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 3 (6). С. 8–16.

3. Бідзіля В. В. Необхідність дотримання принципу верховенства права у нормопроектванні. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 77. С. 77–84.

4. Бондаренко Н. О. Громадянське суспільство в Україні: історико-правові аспекти становлення та розвитку. *Форум права*. 2017. № 5. С. 57–63.

5. Бостан С. К. Форма державного правління: закономірності, тенденції, особливості розвитку. *Право України*. 2014. № 8. С. 27–38.

6. Гарасимів Б. Моделі громадянського суспільства: проблема взаємодії людини і держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 861. С. 97–104.

7. Гарасимів Т. Дефініція «громадянське суспільство»: філософсько-правова парадигма. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 861. С. 105–112.

8. Гусаров С. М. Законотворчість та законодавчий процес в Україні : монографія / за ред. О. М. Бандурка. Харків : Золота миля, 2014. 412 с.

9. Дашковська О. Р., Яворський В. О., Безсонова К. Д. Позитивна юридична відповідальність: загальнотеоретична характеристика. 2021. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 64. С. 21–25.

10. Джураєва О. О. Динаміка сучасної держави: загальнотеоретичний аспект. *Lex Portus*. 2018. № 2. С. 190–201.

11. Дудченко О. С. Теоретична визначеність і змістовне наповнення поняття «механізм держави». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 10–12.

12. Загальна теорія права : підруч. для студ.-юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 568 с

13. [Калужний Р. А.](#) Теорія держави і права – основа формування професійної компетентності майбутніх правників. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 1. С. 194–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2017_1_33

14. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство сучасної України: проблемні аспекти розвитку. *Наукові праці МАУП*. 2017. Випуск 52 (1). С. 56–63.

15. Лебедева Ю. О. Сучасна інтерпретація українськими істориками теорій походження та розвитку Київської Русі. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2014. № 1. С. 88–94.

16. Левицька Н. Юридичні конструкції та система права: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 169–173.

17. Логвиненко М. Поняття та складники правомірної поведінки. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 283–286.

18. Мельничук С. М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 478 с.

19. Мельничук С. М. Функції сучасної держави в умовах воєнного стану. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Випуск 1 (101). С. 23–35.

20. Олейников С. М. Зловживання правами як неправомірний поведінка. *Наука і техніка*. 2022. № 6 (6). С. 348–362.

21. Оніщенко Н. Деякі дискусійні питання визначення категорії «джерело права» у сучасній юридичній науці. *Право України*. 2013. № 5. С. 245–252.

22. Пасальський М. М. Правовий статус і правосуб'єктність держави: дискусійні питання теорії та практики. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 26–31.

23. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій. К. : 7БЦ, 2023. 468 с.

24. Пендюра М. М., Лапка О. Я. Толерантність і європейські правові цінності. *Альманах права. Актуальні проблеми правового розвитку в умовах війни та післявоєнної відбудови держави*. Випуск 13. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2022. С. 276–281.

25. Петришин О., Погребняк С. Система права: загальнотеоретична характеристика. *Право України*. 2017. № 5. С. 9–17.

26. Попова О. В. Нормотворчий процес та правозастосування : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2022. 168 с.

27. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін./ заг. ред. Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2022. 56 с. (Серія «Гуманітарний розвиток»). URL: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2022.15>

28. Процевський В. О. Щодо методологічних засад вивчення правових дисциплін. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2017. Випуск 27. С. 5–12. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/438>

29. Серета Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1. С. 134–141.

30. Середюк І. А. Визначення предмета теорії держави і права: доктринальні підходи та правове закріплення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 37–48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2013_3_6.pdf

31. Степаненко К. В. Правова система України: вітчизняна правова традиція та проблеми трансформації. 2018. *Проблеми законності*. Випуск 140. С. 26–34.

32. Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 4 (24). С. 212–219.

33. Сухонос В. В. Поділ влади: теорія і принцип: аналіз структурного та функціонального аспектів. *Вісник Прокуратури*. 2013. № 12 (150). С. 146–155.

34. Теорія держави та права : навчальний довідник. Робочий зошит / Т 33 уклад. О. М. Шуміло, О. В. Панасюк. Суми : Сумська філія Харківського національного університету

внутрішніх справ, видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2023. 92 с.

35. Тищенко О. Соціальні стандарти в Україні: проблеми євроінтеграції. *Право України*. 2016. № 8. С. 24–32.

36. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 90–97.

37. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 204 с.

38. Устименко О. С. Загальнотеоретична характеристика основних наукових концепцій походження держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 2. Т. 1. 2017. С. 25–28.

39. Шатіло В. А. Співвідношення функцій державного апарату та механізму державної влади. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 5–11.

40. Шестопалова Л. Поняття «зловживання» в законодавстві України. *Теорія держави і права*. 2019. № 9. С. 186–192.

Інформаційні ресурси

1. Єдиний державний реєстр судових рішень:
<http://reyestr.court.gov.ua>

2. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України:
<https://www.rada.gov.ua/>

3. Центр українсько-європейського наукового співробітництва: <https://cuesc.org.ua/>

4. Урядовий портал України: <https://www.kmu.gov.ua/>

5. Національна бібліотека України:
<http://www.nbuv.gov.ua>